

CONTACT

Historische Vereniging

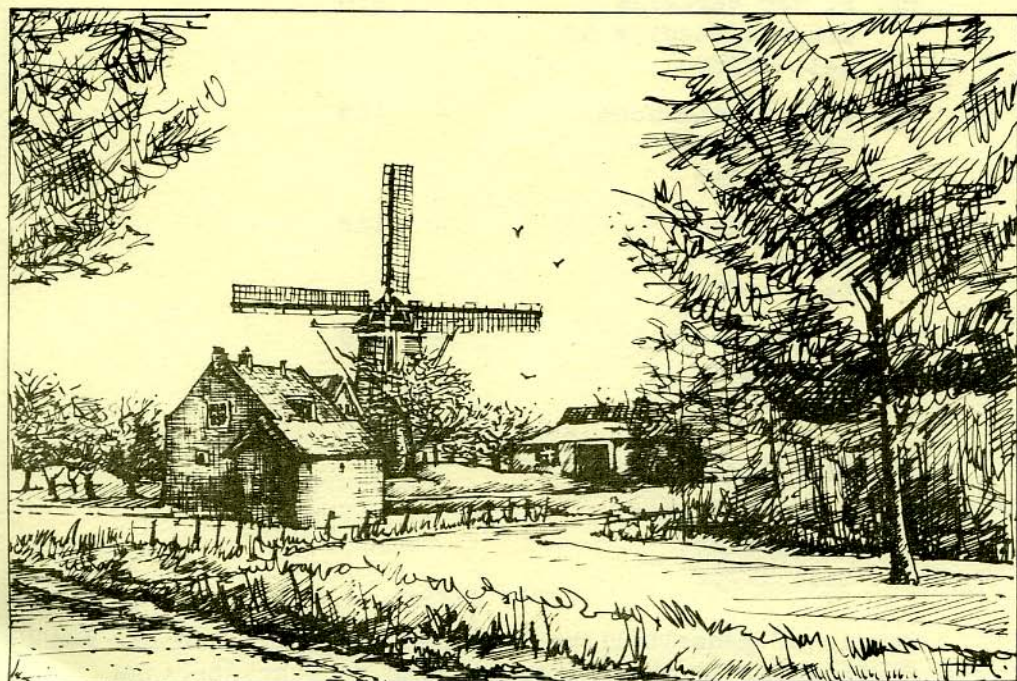


Barendrecht

BLAD

11e Jaargang nr. 39

juni 1989



HISTORISCHE VERENIGING BARENDRECHT

2e Barendrechtseweg 181, 2991 GK Barendrecht
tel. 01806 - 18142

Tentoonstellingsruimte: Singel 32, tel. 16059
Tijdens een tentoonstelling geopend op woensdag-
vrijdag- en zaterdagmiddag van 15.00 - 17.00 uur.

+::+::+::+::+

Hr. G. van der Schoor - erevoorzitter

+::+::+::+::+

BESTUUR

Hr. M. Zoutendijk - voorzitter
Oranjestraat 2a
tel 14200

Hr. A. Koedoot - secretaris
Perentuin 2
tel. 14811

Hr. W.A. den Otter - penningmeester
Korianderhof 48
tel. 13915

Hr. P. van Bergeijk - lid
Ziedewijdsedijk 59
tel. 12252

Hr. W.M. Groenenboom - lid
Voordijk 267
tel. 12617

Mw. J.W.E. Kouw - lid
Singel 32
tel. 16059

Hr. A. Rodenburg - lid
Oude Haven 1
tel. 16407

+::+::+::+::+

LEDENADMINISTRATIE

Hr. A.M. Overwater
Jaagpad 65
tel. 12152

+::+::+::+::+

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen uit het
Contactblad is slechts toegestaan na schriftelijke
toestemming van de redactie.

+::+::+::+::+



VAN DE REDACTIE

De tekening op de omslag verraadt al enigszins waarover een artikel in dit nummer gaat. De molen(s) van Heerjansdam; vanaf de eerste koren-molen op de dam door de Waal tot de huidige molen "Landzicht" wordt de geschiedenis ver-

teld door de heer K. Brinkman (blz. 4)

Op de tentoonstelling "Barendrechtse Brandweer" was een boekje te zien uit 1777 over het voorkómen en blussen van brand: Keure gemaakt door Schouten en Geregten van Oost- West-Barendrecht, en Kernisse. Voor de duur van de tentoonstelling had de heer Jungerius uit Rhoon ons dit boekje geleend.

We konden U destijds alleen de eerste bladzijde tonen. Het leek ons interessant onze lezers kennis te laten nemen van de gehele inhoud. In dit nummer de eerste negen bladzijden (blz. 16). In het septembernummer volgt de rest.

Om nog even bij de brandweer te blijven: mevrouw Eijkenaar geeft op blz. 24 een korte weergave van de lezing van de heer Koedoot, gehouden op de jaarvergadering. Eveneens van mevrouw Eijkenaar vindt U op blz. 27 een beschrijving van diverse handelingen verricht bij de vlasbewerking in vroeger jaren. Dit naar aanleiding van de, inmiddels reeds afgelopen, tentoonstelling in Ridderkerk en de daarbij behorende uitgave van de Stichting Oud-Ridderkerk "Rijsoord, een dorp van vlassers".

De heer Overwater gaat op blz. 30 nog in op het artikel van de heer Oldenhof over het ontstaan van familienamen. En op blz. 15 geeft hij een samenvatting van een artikel van de heer Slijkerman over Barendrechtse families.



BIJ DE OMSLAG: Molen "Landzicht" te Heerjansdam. Getekend door mw. H.A. Plomp-Monshouwer. Bij haar is deze tekening, op kunstdrukpapier te koop. Ook nog andere tekeningen van Heerjansdam zijn verkrijgbaar. Alle op briefkaartformaat. De voorraad is beperkt.

Adres van mw. Plomp zie binnenzijde kaft achterin.



BESTUURSMEEDEDELINGEN

Bestuursamenstelling

Sinds de laatste ledenvergadering is het bestuur uitgebreid met drie nieuwe leden, zodat het nu weer de oude sterkte van zeven leden heeft bereikt.

De heer A. Koedoot heeft het secretariaat van mevrouw Kouw overgenomen, die dit zes jaar gevoerd. Mevrouw Kouw blijft wel lid van het bestuur.

De heer Volgering, die ruim tien jaar de penningen van de vereniging op uitmuntende wijze heeft beheerd, wordt opgevolgd door de heer W.A. den Otter.

Om het zevental vol te maken vonden we de heer A. Rodenburg bereid om als lid tot het bestuur toe te treden.

Huisvesting

Op de laatste bestuursvergadering, 1 juni j.l., was nog steeds geen antwoord ontvangen van B en W op ons schrijven d.d. 26 april 1989, aangaande de toekomstige huisvesting van de vereniging. We kunnen de leden dus nog niets nieuws mededelen, helaas! Laatste nieuws op blz. 32.

Meubilair

Het is gelukt overtuigend meubilair van de gemeente over te nemen. Hieronder bevinden zich o.a. bureaus, stoelen en vierladenkasten.

Vlag

Jammer genoeg heeft nog niemand zich gemeld om de ontworpen vlag voor de vereniging te vervaardigen. Daarom nogmaals dit verzoek: WIE IS BEREID EEN VLAG VOOR ONS TE MAKEN?

Contributie

Aan het verzoek in het vorige Contactblad om nog niet betaalde contributie 1989 vóór 1 april te voldoen, heeft een aantal leden gehoor gegeven. Van enkele leden heeft de penningmeester echter nog geen betaling ontvangen. Aan deze leden het dringende verzoek: Wilt U zo spoedig mogelijk Uw contributie 1989 overmaken?

Aanvulling jaarverslag Werkgroep Bodemonderzoek

De leiding van de werkgroep verzoekt de volgende aanvulling op het jaarverslag (Contactblad nr. 38, blz 11) te willen

plaatsen.

Gegevens werden geleverd voor het rapport Landinrichtingsgebied IJsselmonde; archeologische kartering, inventarisatie en waardering, waarvoor de archeoloog R.J.B. Hageman onderzoek heeft gedaan in dit gebied.

De heer A.C. den Otter heeft, zoals gewoonlijk, de verkenningen bij bouwactiviteiten voor zijn rekening genomen.



NIEUWE LEDEN

Er hebben zich in de afgelopen maanden slechts twee nieuwe leden aangemeld. Totaalstand: 351.

30-3-1989: Hr. J. van Heteren Barendrecht
12-5 : " A. Luijendijk "



WERKGROEP TENTOONSTELLINGEN

Op verzoek van de Rotary Club "Rhon-Barendrecht" werd een kleine tentoonstelling ingericht ter gelegenheid van een charteruitreiking in het Kasteel van Rhon op 13 mei j.l.

In een der zalen werd een selectie uit onze bezittingen getoond; o.a. charters, kleding, landbouwwerktuigen en bodemvondsten.

Als attentie ontvingen we een vaantje van de Rotary Club "Rhon-Barendrecht".

Tentoonstelling bij de opening van het nieuwe gedeelte van het gemeentehuis

Deze tentoonstelling zal plaatsvinden in de kelder onder de nieuwbouw op 2 september van 10.00 - 16.00 uur.

Reeds nu zoeken we vrijwilligers, die tijdens de expositie een oogje in het zeil willen houden.

We denken aan drie personen tegelijk, die voor 1 uur of langer (dit naar eigen keuze) willen opletten en zondig enige informatie geven.

Wilt U ons helpen? Dan graag een telefoontje naar ondergetekende.

Mw. J.W.E. Kouw,
tel. 16059



DE KORENMOLEN OP DE DAM DOOR DE WAAL TE HEERJANSDAM
IN DE 16e EN IN DE 17e EEUW

Aanleiding

Tijdens de Open Monumentendag, gehouden op zaterdag 17 september 1988, was ook de korenmolen "Landzicht" aan de Molenweg te Heerjansdam opengesteld. Voor die gelegenheid was onder meer een overzicht samengesteld van de meer dan twintig molens die in de Zwijndrechtse Waard hebben gestaan. Toen bleek ook, dat de plaats van de eerste Heerjansdamse korenmolen, te weten op de dam door de Waal, nauwelijks bekend was en dat er belangstelling bestond voor dit onderwerp. Om die reden zijn de in de loop der jaren verzamelde gegevens verwerkt en bewerkt tot een artikel. Voor uw opmerkingen en aanvullingen over de inhoud ervan houd ik mij aanbevolen.

De 16e eeuw (1500 - 1600)

De korenmolen "Landzicht" aan de Molenweg 64 is zó verweven met Heerjansdam en haar plaats aan de Molenweg is al zó lang bekend, dat het lijkt alsof die daar altijd is geweest. Toch is dat niet juist.

Op oude kaarten staat op de westzijde van de dam door de Waal een molen getekend. Zo bevindt zich in de universiteitsbibliotheek te Leiden (1) een kaart van de Zuid-Hollandse Waard. Deze kaart, die dateert van ca. 1520, is één van de oudste kaarten waar het huidige eiland IJsselmonde op afgebeeld is en laat zien, dat er binnendijs op de dam een molen stond. Een andere kaart is te vinden in het Algemeen Rijksarchief (2) en daarop is onder meer de Zwijndrechtse Waard afgebeeld. De polder Ziedewij is daarop al wel aangegeven, maar de Hillepolder nog niet. Daaruit volgt, dat die kaart is vervaardigd na 1496 en voor 1529 (3). Ook op deze kaart is al een molen getekend op dezelfde plaats. Wanneer die molen is gesticht is niet met zekerheid te zeggen, wel is het verantwoord het stichtingsjaar rond 1500 te stellen.

Hoe weten we nu wat de functie was van deze molen? Het kan immers een watermolen of een korenmolen zijn geweest. Om die vraag te beantwoorden, dienen we ons te verdiepen in de geschiedenis van de Waal als boezemwater van de van de polders die er op uitwaterden. Op ongeveer 120 m

ten oosten van de aansluiting van de Achterzeedijk aan de Noldijk is een uitwateringssluis waardoor de Waalboezem zijn overvloedige water op de Oude Maas loosde. Deze sluis, bij of zeer kort na de herdijsing van de Zwijndrechtse Waard in 1332 reeds gelegd, diende tot 1872 tot vrije lozing van de Waal op de Oude Maas. In dat jaar werd de waterontlasting bevorderd door de stichting van een stoomgemaal (4). Anders gezegd: er was geen watermolen nodig om het water van de Waal op de Oude Maas uit te slaan. Bovendien stond deze molen, zoals nog nader zal blijken, niet aan de voet van de dijk, maar boven aan de dijk en dat is voor een watermolen geen logische plaats. De conclusie is derhalve, dat de getekende molen op de kaarten van kort na 1500 een korenmolen moet zijn geweest. Over het reilen en zeilen van die molen in de 16e en 17e eeuw is een aantal gegevens bekend, die beginnen in 1543. In dat jaar wordt door "schoudt ende Heemraders van Heerjansdam" het register voor de tiende penning samengesteld. De heren Ariaen Joostens, Schoudt, Michiel Jansz, Maerten Dircx, Heinrich Jacobsz en Joost Ariaensz, heemraders, stellen dan twee overzichten samen: één van de pachters en gebruikers van grond en één van huizen, boomgaarden, grienden e.d. Bovendien verklaren zij "Noch boven deese Heinrich Heinrichxz zijn moelen getaxeert" te hebben (5). In 1568 wordt de molenaar van Heerjansdam bekeurd door de dijkgraaf van de Zwijndrechtse Waard "van dat hij in den dijk gegraven heeft daer die schooren van de muelen in stonden" en dat "buijten consent (zonder vergunning). In november 1568 volgt dan de veroordeling: molenaar Adriaen Joosten wordt voor deze "aardroving" veroordeeld tot een boete van zestig pond (6). Voorwaar een zware straf, maar hij had dan ook één van de hoofdregels van het toenmalige "dijk- en heemrecht" geschonden, te weten: het verbod om op welke wijze ook in eenige dijk, kade of waterkeering te graven of te delven. Kennelijk is die molen verloren gegaan, want in 1599 bouwt Evert Verneloot, een timmerman uit Schoonhoven, een korenmolen op Heerjansdam (7). Wat kan de oorzaak van de herbouw van de molen zijn geweest? Het kan best zijn, dat door het optreden van de strijdende Geuzen en Spanjaarden in het gebied tussen 1568 en 1575 deze molen, zoals vele andere, is verbrand. Door hun bouw waren kerken en molens uitermate geschikte

uitkijkposten, waarmee de Spaanse soldaten de gehele omgeving onder controle konden houden. Molens en kerken vielen aan de vlammen ten prooi wanneer de Geuzen niet over de mogelijkheden beschikten deze te verdedigen (8). En Gottschalk voegt daar aan toe: Ze werden door de Geuzen afgebrand "opdat er zich geen Spanjaarden meer konden nestelen" (9).

De impost op het gemaal

Wie zich met de geschiedenis van korenmolens bezighoudt, komt vroeg of laat een geschil of conflict tegen over de zogenoemde impost op het gemaal, dat is een verbruiksbelasting over wat gemalen is, het meel dus. Van oudsher waren vele korenmolens banmolens, ook wel ambachts- of dwangmolens genoemd waar de inwoners van ban of ambacht hun graan moesten laten malen. De ambachtsheer had het recht van de wind: de wind die over zijn ambacht woei, was immers zijn eigendom. Dat recht hield in, dat hij de enige was die een windmolen mocht exploiteren. Een onderdaan kon vragen dat recht van de wind voor een bepaald punt te verkrijgen, uiteraard tegen betaling van maalgeld, het latere gemaal (10). Om die inkomsten te verzekeren waren de inwoners van het ambacht verplicht voor het malen van hun graan van deze molen gebruik te maken. Die verplichting staat ook bekend als molendwang (11). Het werd al gauw gewoonte de belasting op het gemaal te verpachten en werd dan impost genoemd. In het stelsel der verpachting werd de belasting vastgesteld en ingevorderd voor een bepaalde termijn door de meest biedende.

Degene die verpachtte ontving een vast bedrag, de pachter inde de opbrengst der belasting. Zo wist de verpachter voor elke pachtperiode op welke inkomsten hij kon rekenen. En wat de pachter, ook wel gaarder, deftiger collecteur genoemd, overhield, na afdracht van de tevoren overeengekomen som, was voor hem. Er is niet zoveel fantasie voor nodig om na te gaan wat er doorgaans gebeurde: de pachter tracchtte er de laatste cent uit te halen. Deze belasting en de inning ervan was dan ook de oorzaak van tal van moeilijkheden (12).

1654: De achtervolging op de Waal

Ook de wipwindkorenmolen op de dam te Heerjansdam speelt een rol in een dergelijke kwestie die danig uit de hand liep. De bron daarvoor is een akte van notaris Johannes

Schoormans, opgemaakt op 9 april 1654 (13). Nu munten notariële stukken doorgaans niet uit door sprankelend taalgebruik en begrijpelijke woorden. De akte van notaris Schoormans is daarop naar mijn gevoel een uitzondering. Wellicht is dat veroorzaakt door de ongewone loop van de gebeurtenissen en door het letterlijk opnemen van enkele uitspraken. Om U daarvan niet te onthouden is de tekst van deze story, die we "De achtervolging op de Waal" zouden kunnen noemen, in zijn geheel opgenomen.

Op huijden den ix April xvj^c vier ende vijftich compareerde voor mij notaris inde presentie vanden getuijgen naer genoempt Teunis Franszn. Bouff, deurwaerder vande gemeenelants middelen, den welcken ter instantie ende ten versoecke vande pachters vanden impost opt gemael over dese stadt ende (de) drie omleggende eijlanden vanden loopenden termijn, heeft geattesteert, getuijcht ende verclaert bijden eed int stuck van sijn voorseid offitie gedaen, hoe dat hij attestant benefens Hendrick Geeritsz. van den Bosch, een vande requiranten geweest opten iiij deser maent, des naermiddachs omtrent vijer uijren, op Heerjansdam inden molen van Arijen Joosten, molenaer aldaer, van denwelcken den requirant versochte aenwijsinge van 't coren off meel 't welck hij op sijnen molen hadde, dat hij aenden requirant dede. onder andere twee sacken van Jan Gijssen, inden eenen een achtendeel terv ende inden anderen een achtendeel boeckweijdt. Wijders verclaert hij attestant, dat hij gesien heeft int affgaen vanden voorseiden molen, dat den voorsieden Jan Gijssen met een schuijtgen met twee sacken daerin wech voer, denwelcken den requirant ende hij attestant met een ander schuijtgen navoeren endeden voorseiden Jan Gijssen siende, dat hij vanden requirant achtervolcht wierde leij sijn schuijtien aenden Droogendijck ende naem een sack uijt het voorseide schuijtien op sijn schouder ene lipe daarmede wech ende den requirant daer bij comende vont dat int voorseide schuijtien noch een sack boeckweijde meel was, waarmede den requirant ende hij attestant wech voeren ende comende aen den brugh van Rijsoort wuamalde aldaer den broeder vanden voorseiden Jan Gijssen, genaempt Pleun Gijssen met sijne zusters ende riepen: "Gij schelmen, jou dieven, waer

wilt gij met mijn schuijt henen?" waarop den requirant antwoorde: "Jan Gijsen heeft daarmede gefraudeert: u schuijt sal u wel geworden", waerover den voorseiden Pleun Gijssen met zijn suster seer hartelijk begonden te roepen ende schreeuwen om hulpe ende quam aldaer een menichte volck met vurcken ende stocken op de been ende begosten te roepen: "slaet doot de schelemen, slaet doot die fielten!" ende volchde den voorseiden Plaun Gijssen met zijn zuster henluijden met een ander schuijtgen ende sloech geduijrich met de rijemen naer henluijden, seggende: "Gij schelmen, ick sal u de cop om stucken bruijen". sulcx sijluijden genootsaecht waeren aen lant te comen. Eijntelijk verclaerde hij attestant dat de suster vanden voorseiden Jan ende Pleun Gijssen, met noch eenige andere vrouws personen den voorseiden sack met boedeweijde meel ontweldicht hebben ende den selven om stucken scheurden, sulcx dat het meetendeel van 't selve meel opder artden viel ende sijluijden genootsaecht wurden (om haer lijffsbehoudenis enden eenen sack met gelt, die den requirant bij hen hadde) van daer te scheijden. Eijndende hiermede, etc. Aldus gedaen ende gepasseert binnen Dordrecht ter presentie van Johannes Melanen ende Hendrick Francken als getuijgen.

(w.g.) Teunijs Fraensen Boeff, Joh. Melanen, H. Francken 1654.

Twelck ick getuijge (w.g.) Joh. Schoormans, notarius publicus, 1654.

Eigenlijk is er, in vergelijking met 350 jaar geleden, niet zoveel veranderd. De mensen hadden er toen ook al een hekel aan om belasting te betalen en als het even kon ontdook men die verplichtingen.

En wat vindt u van de vrouwen, die de mannen op de vlucht joegen? De heer Bouff laat dan wel noteren: om lijfsbehoud en om een zak met geld, maar erg manhaftig klinkt het niet.

De plaats van de molen

Zoals gezegd, stond de molen binnendijs, dus aan de kant van de Waal, in Heerjansdam en naast de grens met Oost-Barendrecht, hetgeen ook blijkt uit een uitspraak

van het Hof van Holland van 22 december 1627. Met die uitspraak wordt een geding opgelost betreffende visserij-rechten.

Onder meer wordt de grens tussen Oost-Barendrecht en Heerjansdam beschreven waarbij ook de molen wordt genoemd als grensbepalend object.

Aerent Maartensz, ambachtsheer van Oost-Barendrecht van 1615 tot 1636, heeft het visrecht "totte reede tusschen Heerjansdam ende Oost-Barendregt, genaamd de Nagtmerrie reedende uit den Paal gestaan hebbende voor den deurstijl van 't huijs daar den grooten Joost inwoont, zijnde het eerste huijs van Oost-Barendregt, en staande aan de West-zijde van de Koornmolen aldaar tot op de Kerke van St. Anthonispolder".

Uit een bepaling die herhaaldelijk voorkomt in de generale keuren van dijkgraaf en hoogheemraden van de Zwijndrechtse Waard op de Meischouw gedurende de jaren 1659 tot 1681 (14) is af te leiden, dat de wieken van de molen dicht langs en boven de dijk passeerden. Dat wijst er op dat de molen pal naast dan wel ten dele in de dijk stond. De tekst van die bepaling, uit de keur van 1659, vindt u op bladzijde 10, en luidt als volgt:

Molenaar op Heerjansdam gehouden sal
Heerjansdam. zijn zijn Molenwerff wel aff te hijnen ende
als daer wagen ofte paerden voorbij passe-
ren, sal den Voerman gehouden zijn tweemaal
luijde te roepen dat de molen gebonden wer-
de, soo lange wagen ofte paerden gepasseert
sullen zijn. Ende dit op een boete van drie
ponden t'elcke reijse te verbeuren.

Ten westen van de molen, op het gebied van de ambachts-
heerlijkheid Oost-Barendrecht, woont rond 1660 Jan
Jansz. van Driel met zijn vrouw Aegje Fredericks. Van
hen zijn vijf kinderen bekend waarvan er twee jong zijn
overleden. Hun enige zoon vertrekt naar Kuipersveer in
de Hoekse Waard. De twee dochters blijven dicht bij
huis. De oudste, Joosien, gedoopt op 1 augustus 1655,
trouwt op 16 mei 1688 met Hendrick Altena, herbergier
onder Oost-Barendrecht. De andere dochter, Neeltien,
gedoopt op 27 mei 1657 trouwt op 20 maart 1689 met
Dirck van der Waal (15). De gezinnen Altena en Van der
Waal woonden naast elkaar bij of in de herberg "Den
Koningh van Engelandt". Kennelijk is Van der Waal ook

Van Engelandt". Kennelijk is Van der Waal ook

Van Engelandt". Kennelijk is Van der Waal ook

betrokken bij de exploitatie van de herberg. Na 1696 verzoekt hij aan dijkgraaf en hoogheemraden van de Zwijndrechtse Waard om vergunning tot het bouwen van een stenen kamer met schuur en stalling. Hij heeft daartoe eerst van de heer van Heerjansdam het dijkerf gekocht waar voorheen de windkorenmolen stond (16). Het woord kamer of camere had in die tijd ook de betekenis van raadkamer. In dit verband weet Van Ollefen in 1793 nog te melden, dat de herberg "Koning William" heette en toen ook nog dienst deed als rechthuis, rechtkamer, voor zowel Oost-Barendrecht als Heerjansdam. De herberg viel echter onder de jurisdictie van Oost-Barendrecht (17).

Al het verkeer komende van de huidige Achterzeedijk en Noldijk en gaande in de richting Zwijndrecht en het verkeer komende van de huidige Molenweg en Dorpsstraat en gaande in westelijke richting moest over de dam door de Waal passeren. In dat strategische deel waren de herberg en de molen gelegen en wel naast elkaar (18). Voor de molen komt daar nog bij, dat de westzijde van een bebouwing de meest logische plaats is, in verband met de overheersende zuidwesten winden in deze streken. Dit patroon is nog duidelijk te herkennen bij de dorpen op de Zeeuwse en Zuid-Hollandse eilanden.

De korenmolenaars

In het voorgaande is al een paar keer de naam van een molenaar genoemd. Uit genealogische bron is daar aanvulling op te geven.

Molenaar Joost Adriaensz. de P(ee), is geboren rond 1575, hij trouwt omstreeks 1600 en is na 11-2-1625 overleden. In 1632 wordt als gegoede burger van Barendrecht genoemd Adriaen Joosten Pee, alias de molenaar, geboren omstreeks 1600, trouwt ca. 1625 en overlijdt tussen 21 juni en 21 oktober 1655 (19).

Inclusief deze gegevens zijn er dus vier molenaars bekend:

1543	Heinrich Heinricxz.
1568	Adriaen Joesten
1600 - 1625	Joost Adriaensz. de P(ee) en
1625 - 1655	Adriaen Joosten alias Aryen Joosten.

De verplaatsing van de molen aan het eind van de 17e eeuw

Alles is een kwestie van geld, ook destijds, en men aarzelde niet om dat ook zo nauwkeurig mogelijk vast te leg-

gen. Voor de historisch geïnteresseerden is daardoor een rijke bron van gegevens beschikbaar. Een voorbeeld daarvan is de verklaring, die op 16 oktober 1698 wordt opge maakt. Officieel heet deze verklaring: attestatie raaken- de het gescheid van Oost-Barendrecht en Heerjansdam, of- tewel: verklaring betreffende de grens tussen deze am- bachtsheerlijkheden.

De inhoud van de verklaring komt op het volgende neer. Schout en schepenen van Oost-Barendrecht, te weten Antho- ny Outraet, schout en secretaris, Geme Theunisse van der Vlieth, Cornelis Cornelisse Andewegh en Ary Jacobs Lager- werff, schepenen, horen de Heerjansdammer Ary Wouterse, oud 60 jaar, alsmede de Oost-Barendrecht Daem Corns. Ruyter, oud 50 jaar. Ruyter woont aan de "stenen muur", dat is de Noldijk. Zij verklaren, dat in 1695 de koren- molen van Heerjansdam heeft gestaan op de plaats waar later Dirck van der Waal een grote kamer heeft gebouwd en wel op de grens van Oost-Barendrecht met Heerjansdam. In de noordoosthoek van die kamer heeft de molen gestaan. Je kunt vanuit die kamer aan de Waalkant de toren van Ridderkerk zien en aan de andere kant kijk je op het Oostzomerland van Heinenoord.

De kamer is het oostelijke deel van het huis dat Dirck van der Waal heeft gebouwd. Aan de voorkant hangt het bord "Den Koningh van Engelandt". In 1696 is de molen verplaatst naar een lokatie vlakbij de watermolen van de polder Heerjansdam aan de Molenweg (20).

De Ruyter is van oudsher gewend zijn koren op de molen te laten malen en is daar, ook na de verplaatsing ervan, mee doorgegaan. De aanleiding tot het opmaken van de ver- klaring zal wel geweest zijn dat Ruyter, als Oost-Baren- drechter, verplicht was zijn koren te laten malen op de molen te Barendrecht. Hij had immers molendwang en door die plicht niet na te komen, ging de impost op het gemaal van Ruyter de neus van de Barendrechtse heren voorbij. Het tijdstip van de verplaatsing van de molen, in 1696, komt niet geheel overeen met een ander gegeven. In 1698 tekent landmeter Abel de Vries een kaart van de ambachts- heerlijkheid Oost-Barendrecht met "desselfs onderhoorige landen" en op die kaart is de molen nog aangegeven. Van- af de molen is, vrijwel in zuidelijke richting, een lijn getekend. "Raay op den Toren van A-polder" heeft De Vries er ter verklaring bijgeschreven. Anders gezegd: de grens

tussen Oost-Barendrecht en Heerjansdam is aangegeven door een denkbeeldige lijn vanaf de molen tot de toren van de kerk van Sint Anthonypolder in de Hoekse Waard. Het gebied ten oosten van die lijn is Heerjansdam, aan de westzijde ervan is het grondgebied van Oost-Barendrecht. Ook hier worden opvallende en duurzame objecten in het landschap benut als grens- en oriëntatiebaken.

Er is, voorshands, geen aanleiding te twijfelen aan de echtheid van de verklaring van 16 oktober 1698 en aan de kaart van 1698, zodat niet geheel vaststaat in welk jaar de molen verplaatst is, in 1696 of wat later. Wat ruimer in de tijd gezien wordt het tijdstip van verplaatsing bevestigd door twee andere kaarten van Abel de Vries. In 1685 tekent hij, op verzoek van de Schout van Ridderkerk, een detailkaart van een perceel land aan de Molenweg te Heerjansdam waarop tevens staat aangegeven de watermolen van de polder Heerjansdam. De plaats waar later de korenmolen "Landzicht" wordt gebouwd, duidt hij aan met "Out kerkhof" (21). Een andere kaart van de hand van De Vries is gedateerd 21 november 1722. Het is de "Kaerte van de heerlijckheijt van Ridderkerck, met deselfs limijten rontsomme nieulijcx geobserveert". De kaart is tamelijk gedetailleerd in de weergave van de bebouwing, zoals molens, boerderijen, kerken, dijken, wegen en waterlopen (22). In de zuidoosthoek van die kaart staan aan de Molenweg bij elkaar twee molens getekend: de watermolen van de polder Heerjansdam en de verplaatste korenmolen.

Samenvatting

Van ca. 1500 tot ca. 1700 heeft binnendijks op de dam door de Waal te Heerjansdam een wipkorenmolen gestaan. Deze molen is tenminste eenmaal vernieuwd en wel in 1599. De molen stond ten dele op of in de dijk direct naast de grens met Oost-Barendrecht. Even vóór 1700 is de molen verplaatst naar het terrein aan de Molenweg te Heerjansdam, waarop thans de korenmolen "Landzicht" staat.

NOTEN

- (1). Universiteitsbibliotheek Leiden - verzameling Boddel Nijenhuis, Port. 53 N 6.
- (2). **A.R.A.** 's-Gravenhage: catalogus Hingman, nr. 1889.

- (3). HOEK, C., De Nederlandse Leeuw, (1969), blz. 258/259.
- (4). TEIXEIRA DE MATTOS, L., De Waterkeeringen, Waterschappen en Polders van Zuid-Holland, deel IV De Eilanden, Afdeling II, Het eiland IJsselmonde.
- (5). Een kopie van het register bevindt zich in particulier archief.
- (6). Inventaris van het archief van het Hoogheemraadschap van de Zwijndrechtse Waard, blz. 132, 146 en 147.
- (7). JORISSEN, F.J., Het Hoogheemraadschap van de Zwijndrechtse Waard, blz. 65.
- (8). BROUWER, A. en I. VELLEKOOP, Spaans benaauwd. Strijdende Geuzen en Spanjaarden in het Maasmondebied 1568 - 1575.
- (9). GOTTSCHALK, M.K.E., Stormvloed en rivieroverstromingen in Nederland, deel 2, blz. 730.
- (10). VRANKRIJKER, A.C.J. DE, Geschiedenis van de belastingen.
- (11). HOOGSTRATEN, M. VAN, De molens van Zeeland.
- (12). POEL, J. VAN DER, Sijmen betaal.
- (13). Oude Dordtse notariële archieven, notaris Schoormans, deel 91, f. 537.
- (14). Inventaris van het archief van het Hoogheemraadschap van de Zwijndrechtse Waard, nr. 807.
- (15). SLIJKERMAN, K.J., Het geslacht Van Driel in Oost-Barendrecht, Gens Nostra sept. (1988), blz. 345 t/m 350.
- (16). Inventaris van het archief van het Hoogheemraadschap van de Zwijndrechtse Waard, nr. 815.
- (17). VAN OLLEFEN, De Nederlandsche stad- en dorpbeschrijver 1793. J.W. REGT weet in zijn Beschrijving van den Zwijndrechtschen Waard, o.a. uit 1848 te melden, dat de herberg "Het wapen van Oost-Barendrecht" werd genoemd.
- (18). JORISSEN, F.J., Het Hoogheemraadschap van de Zwijndrechtse Waard, blz. 34.
- (19). SLIJKERMAN, K.J., Duizend jaar voorgeslacht, Suppl. 1, blz. 22 en 36.
- (20). A.R.A. 's-Gravenhage. Archief van de ambachtsheerlijkheid Oost-Barendrecht, nr. 37.
- (21). Kaart in het archief van het kadaster te Rotterdam.

(22). A.R.A. Aanwinst uit 1925 XI nr. 1. In 1724 tekent Jan van Leupen deze kaart na. De kopie bevindt zich in het Gemeente-archief te Rotterdam, archief Huis ten Donck, kaart nr. 1. Tevens: DONKERSLOOT-DE VRIJ, Y.M., Topografische kaarten van Nederland voor 1750, nr. 267.

K. Brinkman
Molenweg 62a,
2995 BL Heerjansdam



OUDE GENERATIES

In het maandblad "De Nederlandsche Leeuw" van maart-april 1989 werd een artikel gepubliceerd van de hand van ons lid K.J. Slijkerman, getiteld "De oudere generaties van het geslacht met de takken Hoogewerff, Jongendijckgraef, Bootser, Cranendonck en Nieuwenboer uit Barendrecht". Het artikel, dat bijna 48 kolommen beslaat, geeft bijzonderheden van Hendrick Willemsz Dijckgraeff, geboren ca. 1550 en overleden ca. 1612.

Slijkerman toonde aan, dat al deze families een gemeenschappelijk stamvader hebben. Van Hendricks vermoedelijke broer Maerten Willemsz stammen een familie Barendregt en een familie Vaandrager af.

Velen, die hun vroegste voorouders in Barendrecht vonden, zullen met de inhoud van dit artikel hun voordeel kunnen doen.

Getracht zal worden afschriften aan onze leden beschikbaar te stellen. De prijs zal waarschijnlijk ca. f 5,-- bedragen.

De heer Slijkerman heeft hiermee weer een belangrijke bijdrage geleverd aan de vroegste geschiedenis van Barendrechtse families. Hartelijk bij U aanbevolen.

A.M. Overwater

KEÛRE

Gemaakt by Schouten en Geregten

van

OOST- WEST-
BARENDRECHT,
EN

KERNISSE,

Op den 26 Junij 1777.



Schouten en Geregten van Oost- West- Barendrecht, en Kernisse, van de uytterste noodzaakelijkheid vindende, dat op den Gemelde Dorpen, en Ambagte middelen diende beraamt, tot voorkooming van ongelukken van Brand en spoedige Blusfing des zelve: Hebben gekeurt en geordonneerd, zoo als dezelve Keuren en Ordonneeren by deezen.

Art. I.

Eerstelijk dat niemand in 't vervolg eenig Vuur zal mogen branden dan op bekwame steene Haartsteeden, en
A onder

(2)

onder behoorlijke steene Schoorsteen, welke ten minsten Vier voet boven de Nok van 't Dak zullen moeten werden gemaakt; en zoodanig dat de Bueren van Rook en Vonken bevryt zullen zijn, alles ter Arbitragie en Ordonnantie van Schouten en Geregten voort: op een boeten van drie Guldens, en dat dezelve dadelijk zullen moeten werden verandert. Gelijk mede een ider zijn Schoorsteen schoon zal moeten houden, en de geen die Scheeven, Kaf, of dergelijke Brand stookten, verplicht zijn alle veertien dagen te veegen op een boete van dertig Stuyvers.

II.

De geen die hun met Vlas geneeren, zullen op hunne Erven niet mogen stellen of maken eenige Drooghutten of Huysjes, dan ten minsten 12 Roeden van hun of dierzelfer Buurmans Huys of Schuur, als met speciiaal Konsent van Schouten en Geregten voornoemt; op een boeten van drie Guldens, en Amotie van dezelve.

III.

't Vlas gedroogt zijnde zal het zelve ten minsten zes Uuren moeten werden gelegd in een behoorlijk gemetselt steene Kouwhuysje, daar toe door een ider te houden op een boeten van drie Guldens.

IV.

En wert een ider wel scherpelijk verboden 't droogen van Vlas 's Morgens voor zes Uuren, 's Namiddags na een Uur, en in 't geheel als de Molens met vier halve Zeylen Malen, mede op een boeten van drie Guldens, gelastende een ider 't Vlas gedroogt zijnde, zijn Vuur behoorlijk uit te Gieten of Roeren op een boeten als vooren.

V. Nie.

(3)

V.

Niemand zal des Avonds of des Nagts eenig Vlas of Hennip, mogen of doen Zwingelen of Braaken, ofte Vlas bolle Maalen of laaten Maalen by de Kaars, Lamp, ofte Ligt in de Lantaarens, voor des Smorgens na vier Uuren, welk als dan werd Gepermitteerd met een digte geslooten Lantaaren, alles op een boeten van drie Guldens, telkens te verbeuren by die geene daar zulks Kontrarie zal werden bevonden.

VI.

Dat voorts niemand binnen zijnen Huysen ofte Woonplaats, eenig Vlas of Hennip by het Vuur of daar over sal mogen Droogen ofte in haar Schoorsteen by den Haart des Avonds of des Nagts te Droogen te Setten, op een boeten van drie Guldens, telken Reyfen te verbeuren.

VII.

Niemand zal met eenig Vuur hoe genaamt, mogen komen ter Plaats daer eenig Vlas, Werk, Scheeren, Kaf, of dergelijke ligte brandende Stoffen leggen, als meede, met geen Ligt, dan in een beslooten Lantaarn, op een boeten van drie Guldens.

VIII.

Gelijk meede niemand zig zal vervorderen eenig Vlas, Werk, Scheeven, Kaf, Stropy of anderen ligt brandende Stoffen, te leggen op hunne Zolders, by of tegen hunne Brandgevels Schoorsteen of doorgangen, maar gehouden zijn

(4)

z'n deselve op een behoorlijke Ruymte ten minsten van drie voeten van dezelve te houden, op een boeten van 30 stuyvers, zoo dikwils zulks bevonden werd.

IX.

Niemand zal vermogen eenige doove Koolen te leggen of bewaaren in eenige Tonne, Mandens, of andere Ligt Vuur ontfangene Materiälen, maar gehouden zijn daar toe te gebruyken Steene, Kopere, of Ysere-Potten, voorzien met behoorlijke Dekfels, op een boeten van 30 stuyvers.

X.

Voorts zal niemand eenige Asfche vermogen uit te gieten, als in een diepe Put, daar toe op hun Erf ten minsten drie Roeden van eenige Huyfen Schuuren of andere gebouwen te maken, gelijk meede verboden werd in alfulke Putten eenige heeten Asch, te werpen, of kouden Asch te brengen die niet behoorlijk met Water nat gemaakt zal weezen, alles op een boeten van drie Guldens, telkens te verbeuren.

XI.

Niemand zal op zijn Erf mogen zetten of hebben eenige Riede Hutten, Heyne ofte Schutten: Mitsgaders geen Scheeven of Strooy paaden tot wat gebruyk dezelve ook zoude mogen weesen, of moeten ten minsten staan 1 Roeden van haar, ofte Buurmans Huys, Schuur, ofte eenige andere gebouwen, op een boeten van drie Guldens, en Amotie van dezelve.

XII.

't Water by Winter toegevroosen zijnde, sal ider gehouden

(5)

houde weesen agter of voor zijn Huys, als van ouds gebruykelijk is geweest, te maken of houden een Byt in 't Ys, ten minsten van vier voeten in 't Vierkant, en dezelve alle Morgen voor negen Uuren moeten vernieuwen: Als meede Ront-om dezelve Byt, ten minsten ter breedte van drie voeten behoorlijk Zand ofte Asch op 't Ys moeten strooijen, op een boeten van dertig stuyvers, voor de eerste Reys, en de volgende Reysen dubbeld.

XIII.

Wyders werd meede wel uytdrukkelijk verboden 't Tabak Rookten op de Dijken Wegen, of Erven, zonder op hun Pijp een behoorlijk Dopje of Sluyfje te hebben: Als meede werd 't Tabak Rookten in 't geheel verboden in eenige Schuuren, Zwingel of andere Keeten daar ligt brandende Stoffen leggen, en in 't bizonder meede op Wagens of andere Rytuyen welken met Hooy, Koorn, of Vlas, gelaaden zijn of gelaaden moeten werden: Mitsgaders door alle de geene die Vlas droogen, of Scheeven Vlas of andere ligt brandende Stoffen Draagen of Kruijën; alles op een boeten van drie Guldens, telkens te verbeuren.

XIV.

Zoo dra in eenig Huys, Schuur, of op eenige andere Plaats Brand ontstaat, zoo zal de geene die den Brand het eerste ontdekt, gehouden weesen den Brand op Straat uit te Roepen, op een boeten van drie Guldens, gelijk meede de Klapwaker gehouden zal weesen, wanneer den Brand by nacht voorviel zulks over het geheele Dorp uit te Roepen en daar van teffens zoo spoedig mogelijk; kennis te geven aan den Geregten, op verbeurten van zijn bediening.

A 3

XV. De

(6)

XV.

De Koster zal gehouden weesen , Brand ontstaande en zulks ter zijner kennisé komende, aanstonds de Klok te trekken, op een boeten van zes Guldens.

XVI.

Alle de Inwoonders van Oost- West- Barendrecht, en Kernisse, sullen aanstonds Brand ontdekt werdende, of de Klok kleppende; gehouden weesen hunne Brand-Emmers, Lantaarnen met behoorlijk Ligt 'er in, en ander Brand geweer, (waar op dezelve door Schouten en Geregten, komform Artikul 21 gemelde Lijst gesteld zijn, of in 't vervolg gesteld zullen werden) voor hunne Deuren en op Straat te setten; ten eynde in den Brand te kunnen werden gebruykt, op een boeten van drie Guldens, by nalatigheid te verbeuren by den bewooner van het Huys, werdende voorts een ider gelast, zijn Brand-geweer by den Brand te laten, tot zoo langen Schout en Geregten, hebben gekonsenteerd, in 't te Rug neemen van dien, op gelijke boeten van drie Guldens.

XVII.

Voorts werd gelast wanneer 'er Brand ontstaat, dat uyt ider Huys of Wooning op deese Dorpen waar in Mansperfoonen zijn, twee Mansperfoonen zig zullen vervoegen ter Plaatsé van den Brand, en aldaar de orders van Schouten en Geregten stiptelijk nakomen, die niet eerder van daar zullen moogen vertrekken, of uyt het Werk te scheyden, voor dat Schouten en Geregten zulks Speciaal hebben gekonsenteerd: Respective op een boeten van drie Guldens;

(7)

Guldens, des zullen niet te min van dit Articul vry zijn de Bewoonders van 't Huys daar de Brand uit ontstaat, en aan weers kanten, de Bewooners van de 6 naast geleegene Huysen, als meede van de 6 overstaande Huysen.

XVIII.

Vervolgens zullen de Eygenaars der Huysen alhier voor den eerste November 1777. zig moeten verzien en in hunne Huysen doen berusten, in eene behoorlijke sterkte en ordre, soodanig Brandgeweer als op gemelde Lijst Artikul 21. zal werden opgegeven, alle 't welke zal moete weesen genommert zoor als 't Huys waar by 't zelve behoort, op deselve Lijst genommert staat, op een boeten van drie Guldens, en gelijke drie Guldens voor ider Week dat den zelve daar van verder in gebreeken zal blijven.

XIX.

Dat wijders op den Schoudag, zoo als denzelve 's Jaarlijks sal werden Gepubliceerd, van 's Morgens Negen Uren, tot Twee Uren toe ider desselfs voortchreeven Brandgeweer voor hunne Huysen en op Straat zal moeten brengen, en de Brand-Emmers met Water vol setten, ten eynde by Schouten en Geregten te kunnen werden beschouwt, op Poene dat de geene die daar van in gebreeken blijven, Telkens zullen verbeuren een boeten van drie Guldens, en de geen welke hun Brandgeweer niet in eene behoorlijke ordre gevonden word, gelijke boeten van drie Guldens boven en behalve de kosten van de Herschouw.

XX.

Dat by ider Huys zal moeten weesen een Lantaarn genommert als vooren, des dat de geenen die hun met de
Bou-

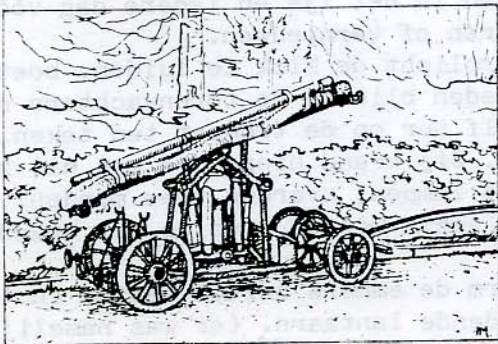
(8)

Bouwerij of Vlasferij geneeren, ten minsten twee Lantaarns sullen moeten hebben, en by zoo verre een Huys, by meer als een Huysgezin bewoond wierden, zal 'er voor ider Huysgezin een Lantaarn moeten zijn, en vervolgens zal by ider Huys 't volgende Brandgeweer moeten zijn, namelijk het geen hier agter op de Lijst-genommert staat.

XXI.

Eyndelijk dat alle de voorenstaande bekeuringen zullen werden gedaan door Schouten en Scheepenen, of Geregts-Bodens alhier, en zullen de Ouders voor hunne Kindere den inhoude deezer Keure overtreedende, moeten instaan, gelijk de Bazen en Vrouwen voor hunne Knechts en Meydens of andere Arbeyders, dan zullen de boetens voor hun betaalende, aan de Huur-Penningen en Arbeyds-Loonen vermoogen te Korten.

(Wordt vervolgd)



DE BRANDWEER TOEN EN NU

Lezing gehouden door de heer A. Koedoot, commandant van de brandweer in Barendrecht, tijdens de jaarvergadering op 4 april j.l. -----

Vuur is altijd een fascinerend natuurfenomeen geweest. Vuur was vriend en vijand tegelijk. Vriend: koken, warmte e.d., vijand: een brand had in het verleden meestal catastrofale gevolgen. Zo is Nieuwpoort driemaal door brand geheel verwoest. En van Gouda en Huizen is eveneens bekend, dat zij volledig in de as zijn gelegd. Met het vuur spelen, brand, brandgevaar en brandbestrijding : belangrijke onderdelen van het menselijk bestaan. Voorschriften ter bestrijding en voorkóming van brand zijn al te dateren aan het eind van de middeleeuwen. Het oudst bekende keurboek is dat van Amsterdam, opgesteld vóór 1399. In de keuren werd beschreven wat te doen ter voorkoming en in geval van brand. Weinig over de organisatie. Enige artikelen uit een keur van Barendrecht, gedateerd 26 juni 1777*:

1. Eenmaal per veertien dagen de schoorsteen vegen, boete 30 stuivers.
2. Twaalf voet afstand tussen de droogketen, ontheffing door Schout en Geregten mogelijk.
3. Vlas zwingelen mag niet bij kaarsen of lantaarns, alleen na 04.00 uur 's morgens bij gesloten lantaarns.
4. Vlas en stro op zolder ver bij brandmuur en houten schoorsteen vandaan houden.
5. Wak openhouden in het ijs en iedere dag vóór 09.00 uur controleren of vernieuwen.
6. Koster is verplicht de klok te luiden, boete 6 gulden. (In grote steden bliezen de torenwachters na 23.00 uur ieder half uur op de trompet ten teken, dat ze wakker waren. Bij brand hingen ze aan die zijde van de toren twee lampen, overdag twee manden.)
7. Twee man per gezin moeten zich op het brandadres melden.
8. Bij brandalarm de emmers buiten zetten en 's avonds ook een brandende lantaarn. (er was namelijk geen buitenverlichting.)

*Zie ook artikel op blz. 16.

In 1952 werd de organisatie van de brandweer wat beter vastgelegd, maar pas in 1985 (Rampenwet) is er een landelijke regeling gekomen.

In Oost- en West-Barendrecht en Carnisse was op 220 adressen brandmateriaal ondergebracht, in totaal 350 emmers, 152 kluiven, 64 ladders en 42 omhaalhaken. Heel vroeger gebruikte men houten en ijzeren emmers. De laatste waren zwaar, de houten emmers vaak niet meer waterdicht door langdurige droogte. De leren emmers betekenden een verbetering: lichter en waterdicht. De bolle onderkant maakte het onmogelijk ze ergens anders voor te gebruiken.

Bij een brand stonden twee rijen mannen met de gezichten naar elkaar toe. De ene rij gaf de volle emmers door en de andere rij de lege weer terug. De brandmeesters hadden de leiding en bepaalden "positie". De mannen die niet bij het emmers doorgeven waren ingezet moesten met brandzeilen de belendende percelen afdekken of deze met brandhaken omtrekken. Dat de zeer primitieve brandbestrijding grote branden tot gevolg had is wel duidelijk.

Er was echter al een brandspuit uitgevonden. Op 11 juni 1614 werd door de Staten-Generaal octrooi verleend aan Pauwels Auleander voor een "brandspuit". Deze uitvinding droeg de weidse naam: spuit voor het blussen van brand en voor oorlogsdoeleinden en voor plantbesproeiing. Hij bestond uit een houten of ijzeren bak met daarin een zuig/perspomp (idee van een zwengelpomp). Water moest door een buis met aan het einde een straalpijp worden gepompt. De bak diende met emmers te worden gevuld. Toch is deze pomp nooit op grote schaal gebruikt. In 1658 komt een Duitse pomp in Nederland beschikbaar, maar ook deze pomp had geen succes.

In 1672 komt de in 1637 te Amsterdam geboren heer Jan van der Heiden met een verbeterde pomp (beroep van Jan van der Heiden: kunstschilder!).

Hij vervangt de buis aan de pomp door een leren slang met daaraan een straalpijp. In een later stadium maakt hij aan de waterbak, die nog steeds met emmers moet worden gevuld, een zwengelpomp waarmee de bak kan worden volgepompt. Nog later worden de twee pompen tot één geheel gemaakt. Jan van der Heiden geeft ook de eerste aanzet tot een betere organisatie. De gildebroeders, met name de turfdragers, waren in zijn tijd belast met de brandbestrijding. Maar bij brand gingen ze de brandspuit niet ophalen, nee,

ze wachtten in een brandewijnlokaal totdat die kwam. Van der Heiden stelde voor dit te verbieden en de borrel na afloop gratis te schenken.

In 1866 komt de eerste stoombrandspuit in bedrijf. De firma Bickers uit Rotterdam (tot 1986 actief op het gebied van brandweermaterialen) fabriceerde in 1877 haar eerste stoombrandspuit. Rond die tijd gaan paarden de brandspuit en de manschappenwagen trekken. Na 1910 doet de auto zijn intrede bij de brandweer. De in veel plaatsen al aangelegde drinkwaterleiding kan dan ook door de brandweer worden gebruikt voor bestrijding van vuur.

Nogmaals iets over de organisatie. Tot de Gouden Eeuw is brandbestrijding een particuliere zaak met overheidsbemoeyenis (keur). Daarna nemen kapitaalsbelangen toe en wordt het een overheidszaak met hulp van particulieren. Later zijn er alle denkbare combinaties geweest, zoals leger-brandweer, politie-brandweer, plicht-brandweer en nu beroepsbrandweer met vrijwilligers. In Nederland bestaat 80 % (22 000 man) van het brandweerpersoneel uit vrijwilligers. Ongeveer 625 gemeenten in ons land hebben alleen vrijwilligers, in + 107 gemeenten is de combinatie zoals in Barendrecht en + tien gemeenten hebben een korps dat geheel uit beroepskrachten bestaat.

De organisatie in Barendrecht rond 1937 liet te wensen over, zoals blijkt uit een rapport van de Provinciale Brandweerbond.

De alarmering van het personeel was zeer slecht, het publiek had geen goede mogelijkheden voor brandmelding, bluswater was onvoldoende. De brandweer beschikte toen over één handbrandspuit (een kopie daarvan is in het bezit van de Barendrechtse brandweer), deze spuit stond aan de Koedood, waar nog geen waterleiding was. Op deze wagen bevonden zich drie slangen en twee straalpijpen. Daarnaast waren er nog zeven slangenwagens met in totaal 34 slangen. Er waren 86 mensen beschikbaar om een brand te bestrijden. Het advies van de Brandweerbond om het personeel te scholen, nieuwe enthousiaste mensen aan te trekken en aan kleding en uitrusting de nodige aandacht te besteden, werd opgevolgd. De heren Van Drimmelen, Baas en De Vries vormden de "brandweerdirectie", in 1939 werd een tweewielige brandspuit aangekocht en nieuwe vrijwilligers traden aan. De heer C. Jiskoot maakte een alarmeringssysteem, in diverse woningen werd telefoon aangelegd en buiten op die woningen kwamen bordjes met de vermelding: brandmelding/

brandmeester. De uitrusting bestond uit een korte kunstleren jas, een zwart gelakte legerhelm, een gordel en een bijl, soms een touw.

Na de oorlog pakte men de draad weer op; in 1952 werden de slangenwagens uit de sterkte verwijderd en een brandweerauto gekocht. In 1954 volgde de heer A. van 't Hof de heer Van Drimmelen op. In de vijftiger jaren volgden twee mensen opleidingen, de heer P. Jiskoot en de heer A.J. Onnink. In de zestiger jaren werd het hele korps naar cursus gestuurd. In de zeventiger jaren wordt het verplicht om cursussen te volgen. Ook de alarmering wordt gemoderniseerd, via een belsysteem naar tooncodeontvangers en piepers. Ook de auto's worden vervangen en er komen nieuwe wagens bij met uitgebreide hulpverleningsapparatuur aan boord.

Met de opmerking, dat bij de brandweer zeer gemotiveerde mensen werken, die veel vrije tijd steken in oefenen en opleidingen om, als de nood aan de man komt, hun medemens zo goed mogelijk te kunnen helpen, sloot de commandant zijn lezing af.

G.M.H. Eijkenaar-van der Haak



RIJSOORD, EEN DORP VAN VLASSERS

Rijsoord, een dorp van vlassers is de naam van een uitgave van de Stichting Oud-Ridderkerk. Dit boekje behoort bij een expositie, die in de Oudheidkamer werd gehouden van 29 maart t/m 6 mei j.l. Daar bleek, dat een vakmanschap, overgegaan van vader op zoon, al generaties lang, in de zestiger jaren abrupt overbodig werd door de komst van kunstvezels. De teelt en de bewerking van het vlas behoort ineens tot het verleden, een verleden, dat nog kan worden verteld door de vele mensen wier bestaan door vlas bepaald werd.

In oorsprong maakte de vlasbewerking deel uit van de landbouw. Na een voorjaar en zomer van zaaien, wieden en oogsten konden de boerenknechts in de herfst en winter het vlas bewerken. Een groeiperiode van honderd dagen, een bloeitijd van slechts één dag, met blauwe of witte bloemen, en dan eind juli de oogsttijd. Het vlas werd tot in de dertiger jaren met de hand uit de grond getrokken,

"geplukt", een zwaar werk waarbij men veel rustte en dronk. Vijf liter thee en twintig boterhammen, energiebron voor een plukker. Na het plukken werd het vlas in bossen ("schranken") gebonden en op hopen gezet om vlas en zaadbollen te laten drogen. Daarna op schelfjes omgezet om achteruitgang van kwaliteit te voorkomen. Goed droog ging het naar de vlasfabriek om een reeks van bewerkingen te ondergaan.

Allereerst het repelen: de bossen werden over een blok met vierkante ijzeren tanden gehaald, een soort ijzeren kam, om de zaadbollen van het vlas te scheiden. Men dorste deze zaadbollen, verkocht het kaf als veevoeder en sorteerde het zaad. Goed zaad diende als zaaizaad voor een volgend jaar, slagzaad ging naar olieslagerijen voor het persen van lijnolie. Van het uitgeperste zaad werden lijnkoeken gemaakt en de lijnolie diende als grondstof voor het vervaardigen van verfprodukten.

Na het repelen ging het vlas in de sloten om te "roten". De bedoeling hiervan was de vlasvezel door oplossing van de lijmlaag (pectine) los te maken van de houtkern. Men legde kleine bosjes vlas dakpansgewijs op elkaar, zodat er een bed ontstond dat op het water dreef. Op dit bed baggerde men een laag modder, waardoor het vlas onder water zakte. Vlas, op deze wijze geroot, kreeg door de inwerking van het modderwater een blauwe kleur. In België ontdekte men, dat roten in bakken met stromend water vlas zijn gele kleur deed behouden.

Cornelis van Nes uit Rijsoord besloot in 1895 eveneens op deze wijze van roten over te gaan. Het vlas werd recht op in houten bakken in de Waal gezet. Men liet die vervolgens zinken door te te verzwaren met basaltkeien op planken. Een Rijsoordse uitdrukking is "zinken als bakkekaai". Groot vakmanschap was vereist om het juiste moment te bepalen waarop het vlas "gaar" was en uit het water moest worden gehaald.

Na + twaalf dagen werden de gele bossen in "bootjes" uitgezet om te drogen. Was het vlas voldoende gekeerd en gedroogd, dan bond men het op tot "hokken" en sloeg het op in schuren om te besterven. Het vocht verdeelde zich dan gelijkmatig over de hele partij vlas.

In de winter volgden de laatste bewerkingen. Allereerst het "braken" van het vlas: de bossen werden tussen twee getande, tegen elkaar in draaiende rollen doorgeleid.

Een zwaar en stoffig werk, evenals het "zingelen". Men hing het gebrakte vlas over een zwingelbord en de zwingelaar sloeg met een zwingelspaan op de vlasstengels. Later kwam de zwingelmolen, in eerste instantie aangedreven door mankracht en later door stoomkracht. De vrijkomende houtdeeltjes, scheven genaamd, dienden weer als brandstof. De lokken, het afval waarin nog vlasvezels aanwezig waren, werden ook gezwingeld en daarna in grote pakken geperst; vervolgens tot grover garen gesponnen of gebruikt door scheepswerven en smederijen als dichtingsmateriaal. De allerlaatste bewerking van de vlasvezel was het "opmaken": de bundel vlas een aantal malen over een plank met daarin dikke ijzeren pennen halen. Deze plank heette de hekel; de uitdrukking "iemand over de hekel halen" is van deze bewerking afkomstig. Vervolgens de vezels opmaken tot bosjes van $2\frac{1}{2}$ - 3 kg: "stenen" genaamd (Engels stone = 2,82 kg).

De spinnerijen kochten de aldus opgemaakte vezels om er garen van te spinnen en daarna mooie stoffen van te weven. De enorme arbeidintensiviteit verklaart waarom linnen altijd een duurdere stof is geweest en het tenslotte is verdrongen door de kunstvezel. De laatste jaren komt de interesse voor het natuurprodukt linnen weer wat terug, maar helaas is al veel vakkennis verloren gegaan.

G.M.H. Eijkenaar-van der Haak

In Contactblad nr. 8 (1981) heeft de heer C. Kooiman de bewerkingen van het vlas al eens uitvoerig beschreven. Hij eindigde zijn artikel met het volgende rijmpje:

Toen ik jong was en schoon,
Droeg ik een blauwe kroon.
Toen ik oud was en stijf,
Sloeg men mij op het lijf.
Was ik genoeg geslagen,
Dan werd ik door prinsen
En graven gedragen.



HET ONTSTAAN VAN FAMILIENAMEN

In ons Contactblad van september 1988 (nr. 36) schrijft de heer H. Oldenhof over het ontstaan van familienamen in Barendrecht in de zeventiende eeuw. Uit dit artikel zou men de indruk krijgen, dat de familienaam ontstaan is, als deze voor het eerst vermeld wordt in een reeks dopen van kinderen van de naamdrager.

Cornelis Cornelisz en Maria Geene laten kinderen dopen in de periode 1655 - 1677, waarbij de naam Bravenboer sedert 1666 wordt vermeld. De familienaam zou dan in 1666 zijn ontstaan.

Met meer voorbeelden wordt deze stelling aannemelijk gemaakt. Daarom is het goed deze zaak van een andere kant te belichten.

Van de in het artikel genoemde Cleijs Teunisse Craenburg zou de naam ontstaan zijn in 1684, als hij hertrouwt. In "Genealogie van het geslacht Kranenburg" beschrijft de genealoog H.J. Barendregt deze Kijfhoekse familie. Daaruit blijkt, dat deze Cleis Teunisz achttien jaar eerder met familienaam werd vermeld op 31-7-1666. (Not. Archief Dordrecht 355-48.)

Van de in het artikel genoemde Heijndrick Jorisz Brouwer zou de familienaam ontstaan zijn in 1687 en van Gerrit Jorisse Brouwer in 1692. Met de conclusie, dat het hier zeer waarschijnlijk broers betreft, ben ik het zeker eens. Maar waarschijnlijker dan het ontstaan van hun namen in 1687 en 1692 is, dat reeds hun vader deze naam gebruikte, zodat de naam ouder is. Dat de familienaam niet bij eerdere dopen werd gebruikt, blijkt meer voor te komen.

In 1677 werd gedoopt Ingetje, dochter van Dirck Jacobs. Deze Dirck droeg de familienaam Bollaert reeds bij zijn huwelijk in 1662 en bij de dopen van zijn kinderen in 1666, 1668, 1672 en 1674.

In 1674 werd gedoopt Neeltie, dochter van Jacob Theunis. Hij werd reeds genoemd met de naam De Vette bij zijn huwelijk in 1672 en de naam Vette bij de doop van zijn zoon in 1672.

Mr. Hendrick Geerits en Lijsbeth Simons lieten in 1614 hun zoon Isaac dopen. De vader was de chirurgijn Meester Heijndrick Sergijn, die in 1632 werd genoemd in de ver-

pondingenlijst..

In 1634 huwde Isaac Hendricksz met Roockje Maertens. In 1635 gedoopt Janneke, dochter van Isaac Hendricksz. Zij huwde in 1667. In 1636 gedoopt Simon, zoon van Isaac Hendricxz. Hij huwde 1666. De zonen Maerten, Gerrit en Dirck werden waarschijnlijk na 1637 geboren, de doopboeken van die periode ontbreken.

Isaac Hendricksz komt van 1614 tot 1636 niet voor met een familienaam.

De dochter Jannichie Isacke ondertrouwde alhier 1667 en huwde te Rotterdam met Jacob Heimans. Bij de dopen van haar kinderen in 1668, 1669, 1671, 1674, 1676 en 1679 werd zij steeds Jannetje Isacks genoemd of variaties daarvan. Jannetje komt van 1635 tot 1679 niet voor met een familienaam.

In 1666 huwden alhier haar broer Simon Isacks Verhoeve en Ariaentie Foppe. In 1670 gedoopt Isack, zoon van Syme Isacks, alias Verhoeve, getuige Dirck Isacks Verhoeve. In 1673 Machteltie, dochter van Sijmon Isacks. In 1675 Lijsbeth, dochter van Sijmon Isacks. In 1678 Machteltje, dochter van Sijmon Isacks Verhoeve. In 1680 Maghteltje, dochter van Sijmon Isackse Verhoeve.

Simon Isacks wordt bij zijn huwelijk in 1666 dus voor het eerst Verhoeve genoemd. Uit de dopen van de kinderen van Simon blijkt, dat de familienaam Verhoeve in 1673 en 1675 niet gebruikt werd.

Afgaande op de gegevens van de DTB-registers zouden we dan volgens het genoemde artikel mogen concluderen dat:

- 1e. Simon Isacks sedert 1666 de naam Verhoeve droeg;
- 2e. zijn zuster in 1679 geen Verhoeve was;
- 3e. zijn vader die familienaam nog niet droeg en evenmin Simons grootvader Heijndrick.

Hoe onjuist deze conclusie op grond van de DTB-registers zou zijn, blijkt uit een akte van 1626 (R.A. West Bar. 1-87), waar we lezen, dat Meester Heyndrick Verhoeve op 18-5-1626 de korenmolen in Carnisse kocht. Op 9-6-1640 verkocht Elijsabet Symons, huisvrouw van Mr. Heyndrick Verhoeven, wonende Westmaas, met volmacht de korenmolen aan haar zoon Isaack Heyndricks (.R.A. West Bar. 1-248).

Bronnen buiten de DTB-registers tonen aan, dat de familienaam Verhoeve bij Heyndrick Gerrits Verhoeve, Simons grootvader, reeds veertig jaar eerder voorkomt dan bij Simon

Isacks Verhoeven. Natuurlijk volgt hieruit niet dat de naam in 1626 is ontstaan.

Hoewel hier slechts enkele voorbeelden kunnen worden gegeven, blijkt uit het voorgaande:

1. Familienamen konden bestaan, zonder dat deze werden gebruikt.
2. Doop- en trouwregisters tonen niet aan wanneer een familienaam ontstaat. Zij zijn onvoldoende om te zien, wanneer een familienaam voor het eerst voorkomt.

A.M. Overwater



VERVOLG Huisvesting

Op 14 juni ontvingen we bericht van B en W, dat we zelf dienen aan te geven welke verbouwingen noodzakelijk zijn, uitgaande van een sobere opzet, om het gebouw aan de Piet Heinstraat geschikt te maken voor huisvesting van onze vereniging. Na ontvangst van onze voorstellen zal worden bekeken of onze plannen kunnen worden gerealiseerd.

* KOPIJ VOOR HET SEPTEMBERNUMMER *
* 1989 S.V.P. INLEVEREN VOOR *
* 1 AUGUSTUS 1989 *

REDACTIE

Mw. G.M.H. Eijkenaar-van der Haak
Wilhelminastraat 19
tel. 12110

Mw. J.W.E. Kouw
Singel 32
tel. 16059

Illustraties: Mw. H.A. Plomp-Monshouwer
Develsluis 6
Heerjansdam
tel. 01857 - 1923

Hr. B. Schooljan
Korianderhof 3
Tel. 19658

+::+::+::+::+

CONTRIBUTIE

Minimaal f 13,50 per jaar. Het beschikbaar stellen van een extra bijdrage wordt zeer op prijs gesteld. Overmaken van de contributie kan geschieden door gebruik te maken van de toegezonden acceptgirokaart of door overmaking op gironummer

25 30 926 t.n.v. de Historische Vereniging Barendrecht.

+::+::+::+::+

WERKGROEP BODEMONDERZOEK

Contactpersoon: Mw. H.A. Plomp-Monshouwer
Develsluis 6
Heerjansdam
tel. 01857 - 1923

WERKGROEP GENEALOGIE

Contactpersoon: Hr. A.M. Overwater
Jaagpad 65
Barendrecht
tel. 01806 - 12152

WERKGROEP FILMARCHIEF J. SCHOP

Contactpersoon: Hr. H. Oldenhof
Rietgors 7
Barendrecht
Tel. 01806 - 19273

WERKGROEP BARENDRECHT VAN VROEGER OP ANSICHT EN FOTO

Contactpersoon: Hr. G. van der Schoor
Rijnstraat 17
Barendrecht
tel. 01806 - 13200

WERKGROEP HISTORISCH BOERDERIJ ONDERZOEK

Contactpersoon: Hr. A.G.W. Wesdorp
de Zeeg 25
Tel. 01806 - 13872

WERKGROEP TENTOONSTELLINGEN

Contactpersoon: Mw. J.W.E. Kouw
Singel 32
Barendrecht
Tel. 01806 - 16059

+::+::+::+